

20 Οκτωβρίου 2011

«Οι Βυζαντινοί ποιηταί»

[Πολιτισμός](#) / [Ποίηση](#)

[Κατερίνα Χουζούρη](#)

Ένα κείμενο του Κωνσταντίνου Καβάφη που αποτελεί, όπως ο ίδιος σημειώνει «συντομωτάτην σκιαγραφίαν της Βυζαντινής ποιήσεως». Ο ποιητής επισημαίνει ότι «οι Βυζαντινοί αιδοί αποτελούσι τον σύνδεσμον μεταξύ της δόξης των αρχαίων μας ποιητών και της χάριτος και των χρυσών ελπίδων των συγχρόνων», αναγνωρίζει ότι «ημείς οι Έλληνες δεν τους περιεφρονήσαμεν μεν

ποτέ, αλλά και δεν τους εγνωρίσαμεν» και συμβουλεύει «οι Έλληνες να μελετώμεν την ποίησίν μας επισταμένως — την ποίησιν πάσης εποχής του εθνικού μας βίου».

Επιμέλεια: Κατερίνα Χουζούρη

Διακεκριμένος Γερμανός φιλόλογος, ο Κάρολος Κρουμβάχερ, εξέδωκε τελευταίως έργον περί της Βυζαντινής φιλολογίας, ήτις ολίγον είναι γνωστή εις τους Ευρωπαίους. Επί του έργου τούτου ο ομογενής λόγιος κ. Δ. Βικέλας εδημοσίευσεν εν τη Γαλλική Επιθεωρήσει των Δύο Κόσμων άρθρον διακρινόμενον επί γλαφυρότητι γλώσσης και σαφηνεία, και το οποίον είναι αληθής ευεργεσία δι' όσους δεν γνωρίζουσι την Γερμανικήν γλώσσαν και δεν δύνανται να επωφεληθώσι των κόπων και της παιδείας του κ. Κρουμβάχερ εν τω πρωτοτύπω.

Αφίνων κατά μέρος —ένεκα ελλείψεως χώρου— τους ιστορικούς, μυθιστοριογράφους, και χρονογράφους, θα παρουσιάσω εις τους αναγνώστας του Τηλεγράφου σημειώσεις τινάς περί των Βυζαντινών ποιητών, εραυιζόμενος τας πλείστας πληροφορίας εκ του άρθρου του κ. Βικέλα, και ολίγας αλλαχόθεν.

Οι ποιηταί του μεσαίωνός μας δεν ήσαν μεν αντάξιοι των αρχαίων μας ποιητών, ουδέ των χαριστάτων οπαδών της Μούσης, ους ανέδειξε παρ' ημίν ο 19ος αιών, αλλά δεν είναι άξιοι της περιφρονήσεως ην τοις εδείκνυον επί τοσούτον χρόνον οι σοφοί της Εσπερίας.

Ημείς οι Έλληνες δεν τους περιεφρονήσαμεν μεν ποτέ, αλλά και δεν τους εγνωρίσαμεν. Η ευσεβής αύτη λήθη είναι καιρός να διακοπή. Οι Βυζαντινοί αιδοί μάς ενδιαφέρουσι ζωηρότατα, διότι αποδεικνύουσιν ότι η ελληνική λύρα ου μόνον δεν εθραύσθη, αλλά και ουδέποτε έπαυσεν αναπέμπουσα ήχους γλυκείς. Οι Βυζαντινοί αιδοί αποτελούσι τον σύνδεσμον μεταξύ της δόξης των αρχαίων μας ποιητών και της χάριτος και των χρυσών ελπίδων των συγχρόνων.

Ας δώσωμεν όμως τον λόγον εις τον κ. Βικέλαν.

«Τινές των μυθιστοριογράφων περί ων ελαλήσαμεν εστιχούργησαν τα διηγήματά των. Υπάρχουσιν επίσης έμμετρα χρονικά. Ο Νόννος, ο συγγραφεύς του αχανούς ποιήματος Τα Διονυσιακά μάς άφισε μίαν παράφρασιν του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, εν εξαμέτρω. Οι στίχοι ήσαν εν χρήσει ακόμη και εν επιστημονικαίς πραγματείαίς... Μας δίδει (ο κ. Κρουμβάχερ) λεπτομερείς σημειώσεις περί 22 κοσμικών ποιητών. Αναφέρομεν τινάς εξ αυτών. Ο Γεώργιος Πισίδης συνεκρίνετο υπό των συγχρόνων του προς τον Ευριπίδην, δεν είναι δε άξιος της δυσφημήσεως, εις ην κατόπιν η σύγκρισις αύτη τον εξέθεσεν. Ο συγγραφεύς μας τω αναγνωρίζει απλότητα αντιλήψεων και μεγάλην ορθότητα εν τοις ωραίοις του ιάμβοις. Ο αυτοκράτωρ Λέων ο φιλόσοφος άφισεν, εκτός των συγγραφών του εν πεζώ λόγω,

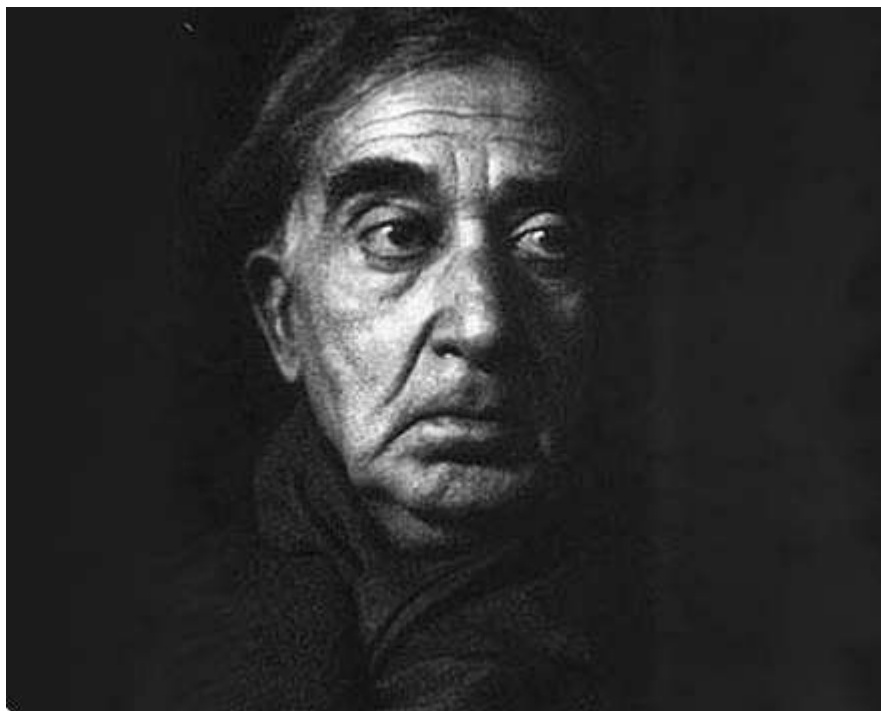
διάφορα στιχουργήματα... Ο εκ Μιτυλήνης Χριστόφορος, εἰς των καλλιτέρων Βυζαντινῶν ποιητῶν, ἔχει καλαισθησίαν και humour, προτέρημα σπανιώτατον παρά τοις λογίοις τούτοις. Ο Θεόδωρος Πρόδρομος, στιχουργός ευφορώτατος, διέφυγε την λήθην χάρις εἰς τινὰ των ἔργων του, ἄτινα γεγραμμένα εν τη κοινή γλώσση εἶναι εκ των αρχαιοτάτων μνημείων της δημῶδους φιλολογίας. Ο Μανουήλ Φιλῆς, γράψας χιλιάδας στίχων επί των μάλλον διαφόρων αντικειμένων, εἶχε την τύχην να εὔρη εκδότην λόγιον ελληνοιστὴν Γάλλον, τον κ. Ε. Μίλλερ. Ο Ιωάννης Τζέτζης ἐπίσης ωνόμασε χιλιάδας μίαν εκ των πολυαρίθμων συλλογῶν του».

Θα διακόψω ἐδῶ το κείμενον, ἵνα παρατηρήσω ὅτι ο Γερμανός φιλόλογος δεικνύεται ευμενέστερος προς τον Πισίδην του ημετέρου Παπαρρηγοπούλου, ὅστις κατακρίνει εν αὐτῷ «την απειροκαλίαν του λόγου, το αλλόκοτον των εικόνων, και το ασαφές των πραγμάτων».

«Χάριν της δικαιοσύνης οφείλει να προστεθῆ ὅτι αν η Αλεξανδρεινή εποχή δοξάζεται ως παράξασα τον Θεόκριτον, παρά τοις Βυζαντινοῖς ἐπίσης ανεφάνησαν ποιηταὶ οἵτινες ηδυνήθησαν να μιμηθῶσι τους αρχαίους μετ' επιτυχίας». Ἐγραψαν ωραίας ὡδᾶς αἵτινες ἐπὶ πολὺν καιρὸν εθεωροῦντο ἔργα του Ανακρέοντος. Η Ελληνική Ανθολογία εἶναι πλήρης κομψοτάτων επιγραμμάτων. Περιήλθε δ' εἰς ημάς δράμα του 11ου ἢ 12ου αἰῶνος επιγραφόμενον Χριστός Πάσχων, το οποίον εἶναι ἔργον με αξίαν και διὰ πολὺν καιρὸν απεδίδετο εἰς τον κάλαμον του αγ. Γρηγορίου του Ναζιανζηνού.

Ο κ. Βικέλας λέγει ὅτι κατά τον κ. Κρουμβάχερ η θρησκευτική ποίησις ἦτο η αληθῆς ἔκφρασις της Βυζαντινῆς Μούσης. Εξαίρει την καλλονήν της ελληνικῆς υμνογραφίας του Μεσαίωνος, κυρίως δε επαινεί τον μέγαν υμνογράφον Ρωμανόν.

Περὶ του Ρωμανού Δυτικός ιερεὺς, ο Πατήρ Μπουβύ, ἔγραψε πολλά εγκωμιαστικά και παρετήρησεν ὅτι μόνη η εκκλησία εφάνη ευγνώμων εἰς αὐτόν. Τον κατέταξε μεταξύ των αγίων, και εορτάζει την μνήμην αὐτοῦ την 1ην Οκτωβρίου. «Τα βιβλία, αι σχολαί, πάσαι αι φιλολογικαὶ παραδόσεις εἶναι βωβαί καθ' ὅσον αφορά την μνήμην του».

«Ο λησμονηθείς ούτος ποιητής», λέγει ο κ. Βικέλας, «θα αναλάβη την θέσιν ήτις τω ανήκει εν τη ιστορία του ανθρωπίνου πνεύματος. Ο κ. Κρουμβάχερ μάς υπόσχεται πλήρη έκδοσιν των έργων του. Μικρόν μέρος των ύμνων του σώζεται έτι εν τοις εκκλησιαστικοίς βιβλίοις εν χρήσει παρά τοις Έλλησιν, αλλά τους περισσότερους αντεκατέστησαν, εν τη φορά των αιώνων, άλλα θρησκευτικά ποιήματα... Ο εκδότης του Ρωμανού θα έχη να ανασυγκροτήση το έργον του εκθάπτων αυτό εκ του κονιορτού των βιβλιοθηκών. Το επιχείρημα είναι χαλεπόν αλλά επιφέρει την αμοιβήν αυτού, αφού πρόκειται περί συγγραφέως, ον η φιλολογική ιστορία του μέλλοντος θα φημίση ίσως ως τον μέγιστον θρησκευτικόν ποιητήν πάντων των καιρών. Οι φιλόλογοι, οίτινες μέχρι τούδε εγνώρισαν και ανέφεραν το όνομα του Ρωμανού (δεν είναι πολλοί• ο κ. Κρουμβάχερ αναφέρει τέσσαρας) συμφωνούσιν αποδίδοντες αυτώ, ως τω αποδίδει η Ορθόδοξος Εκκλησία, την πρώτην θέσιν μεταξύ των Ελλήνων υμνογράφων. Ο Πατήρ Μπουβύ επικυροί την κρίσιν ταύτην. Ο Ρωμανός, λέγει, είναι ο πρώτος των μελωδών ως εκ της ποιητικής μεγαλοφυΐας του. Τα έργα του παρουσιάζουσι τον λειτουργικόν ύμνον εν τη τελειότητί του... Ακολουθήσατέ τον εν όλαις ταις φάσεσι του ιερού ύφους... και ίσως θα έλθητε εις το συμπέρασμα ότι ο Χριστιανισμός δεν έχει ανάγκην να φθονήση ουδένα των λυρικών ποιητών της αρχαιότητος». Δεν είναι μικρόν τι, παρατηρεί ο κ. Βικέλας, διά μίαν φιλολογίαν, να αναδείξη νέον είδος πνευματικής ενεργείας, και εν τω είδει τούτω τουλάχιστον ένα μεγαλοφυή ποιητήν.

Προκειμένου περί της Βυζαντινής λυρικής ποιήσεως, ή υμνογραφίας, οι εξής λόγοι του Π. Μπουβύ έχουσι πολύ το ενδιαφέρον:

«Αι ίσαι συλλαβαί και η ομοτονία είναι οι δύο θεμελιώδεις νόμοι της λυρικής ποιήσεως παρά τοις Βυζαντινοίς. Άνευ αξιώσεων ο πεζός λόγος γίνεται ποίησις, και οι μελωδοί υπήρξαν ποιηταί. Διότι αληθώς θα ήτο αδικία να τοις αρνηθή τις το όνομα αυτό. Έχουσι ρυθμόν όστις είναι επίσης καλός όσον κάθε άλλος• εκφράζουσι μεγάλας ιδέας... εγένοντο οι διερμηνείς της κοινής προσευχής, και αύτη είναι η κυριωτάτη αποστολή της λυρικής ποιήσεως. Τέλος, εάν τα βιβλία σιωπώσι περί των ονομάτων και των έργων των, απέκτησαν δόξαν εδραιωτέραν, την δόξαν των αληθών ποιητών. Ζώσιν ακόμη, μετά παρέλευσιν αιώνων, εν τη μνήμη και επί των χειλέων των λαών».

Εις τους ήδη ονομασθέντας ποιητάς θα προσθέσω τον Μιχαήλ Χωνιάτην. Δεν γνωρίζω αν τον αναφέρει ο Κρουμβάχερ. Ο Μιχαήλ Χωνιάτης έζησε κατά τον 12ον αιώνα, και εχηρημάτισεν αρχιερέυς Αθηνών. Εδείχθη καθ' άπαντα αυτού τον βίον ανήρ φιλόπατρις, υπερεμάχησε πολλάκις των δικαίων των Αθηνών, και έσωσε την πόλιν ότε την προσέβαλεν ο άρχων του Ναυπλίου Λέων ο Σγουρός. Ολίγοι μόνον εκ των στίχων του περιεσώθησαν, αλλά είναι γραφικοί και πλήρεις αληθούς ποιητικού αισθήματος.

Ο κ. Κρουμβάχερ αρχίζει την ιστορίαν της μεσαιωνικής ημών φιλολογίας από των χρόνων του Ιουστινιανού. Αλλά είμαι της γνώμης του κ. Βικέλα, όστις θεωρεί αρχήν αυτής την 4ην εκατονταετηρίδα, ότε και εκτίσθη η Κωνσταντινούπολις. Της γνώμης ταύτης πιστεύω ότι είναι οι πλείστοι Έλληνες φιλόλογοι.

Τούτου τεθέντος, μοι είναι εύκολον να εύρω εν τοις παραλειπομένοις υπό του Κρουμβάχερ δύο αιώσι (300-500 μ.Χ.) διαφόρους ποιητάς αξίους λόγου.

Σημειώ τους κυριωτέρους.

Ανέφερον ήδη, παραθέτων τους λόγους του κ. Βικέλα — τον Νόννον. Δεν έχω να προσθέσω ει μη ότι ήτο εκ Πανοπόλεως της Αιγύπτου, και ότι τα Διονυσιακά του σύγκεινται εκ 48 βιβλίων.

Ο Αιγύπτιος Κόλουθος έγγραψε σύντομον και χάριεν ποίημα περί της αρπαγής της Ελένης.

Άλλου Αιγυπτίου, του Τρυφιοδώρου, σώζεται ποίημα θέμα έχον την άλωσιν του Ιλίου.

Ο Σμυρναίος Κόιντος έγγραψεν είδος εξακολουθήσεως της Ιλιάδος, εκ 14 βιβλίων. Προδίδει οίησιν η ιδέα εξακολουθήσεως της Ιλιάδος, και βεβαίως οι στίχοι του Κόιντου δεν πλησιάζουσι τους ομηρικούς, αλλά δεν στερούνται καλλιεπείας και

σπινθήρων του θείου πυρός.

Ο Μουσαίος πραγματευθείς την υπόθεσιν της Ηρούς και του Λεάνδρου επλούτισε τους ποιητικούς θησαυρούς της γλώσσης μας διά ωραιότητας και συγκινητικωτάτου έργου.

Ο Αγαθίας ήτο εἷς εκ των ἀρίστων επιγραμματογράφων οὓς ἀνέδειξεν ἡ μακρὰ ἱστορία της ἐλληνικῆς φιλολογίας.

Ο φιλόσοφος Πρόκλος υπήρξε μέγας ποιητής. Οἱ ωραιότεροί του στίχοι εἶναι οἱ ὕμνοι του πρὸς τὸν Ἥλιον, πρὸς τὴν πολύμητιν Ἀθηνάν, καὶ πρὸς τὰς Μούσας.

Ο ευγενής χαρακτήρ του Συνεσίου ἀντανακλάται ἐντὸς των ευγενῶν του στίχων. Καὶ δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ οἱ ἔχοντες τὴν χάριν των ρυθμῶν του, τὴν ζωηρότητα των εικόνων του, καὶ τὴν ζωντανὴν του φαντασίαν.

Ἡ χριστιανικὴ ποίησις του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού εθαυμάσθη ὑπὸ των λογίων πασῶν των εποχῶν, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις συνεκρίθη πρὸς τὴν ποίησιν του... Λαμαρτίνου. Ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται περὶ αὐτῆς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος: «Τὰ ἔπη ταῦτα ὠνομάσθησαν ὑπὸ της νεωτέρας κριτικῆς Ἱθρησκευτικαὶ μελέται ἐξ ἀναλογίας των Ποιητικῶν Μελετῶν του Λαμαρτίνου• διότι τῶντι μεγάλη μὲν ὑπάρχει διαφορά μεταξύ της φύσεως των δύο ποιητῶν καὶ των χρόνων καθ' οὓς ἐκάτερος ἐζήσεν, οὐδὲν ἦττον ὅμως παρετηρήθη εὐλόγως, ὅτι τὰ του Γρηγορίου ἔπη ἔχουσι πολλάκις παράδοξον οικειότητα πρὸς τὰς περιπλανήσεις της φαντασίας του ποιητοῦ ἐκείνου της σκεπτικῆς καὶ κόρου μεστής ηλικίας του αἰῶνος ἡμῶν. Ὑπάρχουσι μάλιστα τινὰ των ἐπῶν τούτων τὰ ὁποῖα ὁ περὶ τα τοιαῦτα τοσοῦτον ἔμπειρος Οὐίλλεμαίνος δὲν εδίστασε νὰ ἀποκαλέσῃ προδρόμους των θελκτικωτέρων στεναγμῶν της μελαγχολικῆς των καθ' ἡμᾶς χρόνων μούσης, εἰ καὶ ἀποπνέοντα πίστιν εἰσέτι νεαράν καὶ ἀφελή ἐν τῷ θορύβῳ αὐτῆς. Εἰς τὰ ἔπη ταῦτα ἐπανθῆ ἐπαφρόδιτόν τι μίγμα ἀφηρημένων ἰδεῶν καὶ πραγματικῶν συγκινήσεων, γοητευτικὴ δὲ τις ἀντίθεσις των καλλονῶν της φύσεως πρὸς τὴν ταραχὴν καρδίας, ἥτις,

βασανιζομένη υπό του αινίγματος της υπάρξεως ημών, ζητεί καταφύγιον εν τη πίστει».

Ηρκέσθην ποιών ενταύθα σύντομον, συντομωτάτην σκιαγραφίαν της Βυζαντινής ποιήσεως• αλλ' εξ αυτής ο αναγνώστης θα εννοήση ότι το αντικείμενον είναι εκτενές και άξιον της σπουδής των ημετέρων λογίων. Θα ήτο τωόντι ευτύχημα εάν Έλλην συγγραφεύς —συγγραφεύς με αξίαν εννοείται, συγγραφεύς εύγλωττος— επεχείρει έργον εξιστορούν τας φάσεις και το πνεύμα της Βυζαντινής φιλολογίας, φέρων εις φως τας καλλονάς της και τας λεπτότητας. Ευμενής τις μοίρα επροίκισε την φυλήν μας διά του θείου δώρου της ποιήσεως. Η ευρεία και ανθοστεφής χώρα των στίχων είναι ως πατρίς του πνεύματός μας. Οφείλομεν οι Έλληνες να μελετώμεν την ποίησίν μας επισταμένως — την ποίησιν πάσης εποχής του εθνικού μας βίου. Εν αυτή θα εύρωμεν την μεγαλοφυΐαν του γένους μας, και όλην την τρυφερότητα, και όλους τους τιμιωτέρους παλμούς της καρδιάς του ελληνισμού.

(Κ.Π. Καβάφης, Τα πεζά (1882;-1931), Φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Ίκαρος Εκδοτική Εταιρία, 2003)

<http://bit.ly/18d00CB>